

Det ekonomiska tänkandets maxim och utveckling i ekonomisk-historiskt perspektiv

Föreliggande framställning i nationalekonomisk doktrinhistoria kan endast formellt sägas vara den introducerande lärobok den utges vara. Till dess 13 kapitel ges instuderingsfrågor samt litteraturanvisningar för den som vill tränga vidare. Men boken är långt ifrån något konventionellt läromedel. Kragh levandegör huvudmomenten i ämnets teoriutveckling genom att samtidigt lyfta fram personerna bakom de centrala idéerna. Han ger också intressanta sidoblickar och utblickar. Särskilt uppmärksammas svenska insatser i tankeutvecklingen och kvinnors fåtaliga bidrag. I en globaliseringsinspirerad strävan att komma bort från det sedvanliga eurocentristiska perspektivet i tillbakablicken lyfter Kragh fram det äldsta kinesiska tänkandet och det tidiga islamska tankespåret. Därutöver är Kragh noga med formella biografiska levnadsdata och bibliografiska upplysningar om centrala arbeten, vilket gör boken mycket användbar, inte minst som referensverk.

Författaren är knuten till den ekonomisk-historiska undervisningen vid Handelshögskolan i Stockholm med orientering mot företagsekonomisk och finansiell historia. Detta kan till en del förklara framställningens ekonomisk-historiska uppläggning som anpassad för studenter vilka i sina studier inte i första hand är inriktade mot nationalekonomi. Genom att hålla tillbaka matematiska och formella sidor av den ekonomiska analysapparaten och begränsa sig till dennas begreppsliga och kausala innehåll har Kragh så långt möjligt månat om att hans text ska kunna läsas utan

nationalekonomiska förkunskaper.

Men trots den sänkta tekniska tröskeln hyser han uppenbarligen förhoppningar om att ändå kunna erbjuda regljära nationalekonomistuderenter en framställning av intresse. Han tycks faktiskt mena att en ekonomisk-historisk presentation av det ekonomiska tänkandets utveckling är den didaktiskt rätta just för blivande professorer i ämnet, vilka i sin karriärframåtblick knappast kunnat undgå senare års rop på "historisk ekonomi". Men texten torde inte helt nå fram till de professionella nationalekonomerna. Bortsorteringen av tekniska moment har skett till priset av att metodologiska frågor och modelleringsproblematiken i teoriutvecklingen inte redovisas tillfredställande för denna läsarkategori.

I avslutningen till bokens inledningskapitel summerar författaren kortfattat sitt avstamp i denna maxim: "Där det inte finns något ekonomiskt problem där finns det inte heller någon ekonomisk teori" (s 41). Det ekonomisk-historiska greppet måste därmed uppfattas innebära att fånga in det problematiska i det ekonomiska livet som utgångspunkt för en ekonomisk-teoretisk idé. I kapitlets tidigare del har författaren angivit den centrala premissen att tillkomsten av en ekonomisk teori måste ses historiskt kontextualiserad, dvs den måste förstås i sitt historiska sammanhang, men därmed har han inte angivit på vad sätt detta grepp ska tas, kort sagt vad som menas med det historiska sammanhanget. Framställningen i boken ger sedan olika konkretiseringar av vad ett sådant sammanhang kan innebära, men ingen begreppslig principiell formulering ges av vad som är gemensamt för dem alla. Men som framgår av det följande borde ordet "politisk" ha inskjutits i den ovan anförda maximen, som därmed borde lyda: "Där det inte finns något ekonomisk-politiskt

BOKANMÄLAN

Martin Kragh: *De ekonomiska idéernas historia*, SNS Förlag, 2012, 320 sidor, ISBN 978-91-86949-03-07.

problem där finns det inte heller någon ekonomisk teori”.

Med detta har frågan om en teorisk uppkomst förskjutits till frågan om hur en ekonomisk-politisk problematik ges en analytisk formulering. Det allmänna svaret på den frågan ges av gällande metodologiska regler och normer. Därmed blir uppgiften att visa vilka dessa har varit i konkreta fall under olika historiska skeden.

Men för påvisandet av denna metodologiska bas har författaren målat in sig i ett hörn genom en alltför radikal bortsortering av det formella momentet i det teoretiska arbetet. Emellertid räddas han beträffande bokens mest centrala del av allmän vetenskapshistoria och idéhistoria, som har visat sig vara levererande för det ekonomiska tänkandets behov under nationalekonomins första utvecklingssekler som ekonomisk vetenskap, perioden 1500–1900, vilken behandlas i kapitel 2–7.

Men boken belyser det ekonomiska tänkandet alltifrån tidernas begynnelse fram till i dag. Beträffande skedet före 1500 kan författaren sägas ha blivit löst från uppgiften att förklara den ekonomiska teorins utveckling historiskt-kontextuellt helt enkelt därför att någon ekonomisk teori i modern mening inte fanns. Det ekonomiska tänkandet före 1500 var huvudsakligen endast normativt och inte begreppsligt-kausalt. Vad som för läsaren således kvarstår som det intressanta gällande den deklarerade uppgiften är alltså hur författaren gick till väga för skedena före och efter 1900. Därmed inte sagt att kapitel 1 skulle var ointressant. Tvärtom är denna den ekonomiska teorins förhistoria synnerligen intressant, men recensensutrymmet medger inte någon närmare belysning av detta avsnitt i boken.

Anledningen till att Kragh har satt som sin uppgift att belysa det ekonomiska tänkandets utveckling historiskt-

kontextuellt är att han inte har velat anamma nationalekonomernas doktrin-historiska facitperspektiv – *the economic theory in retrospect* – för vilken den nyligen bortgångne ämnesgiganten Mark Blaug nämns som en ”kontroversiell” företrädare. I stället för dennes och de flesta moderna nationalekonomers utrerade ”presentism” i en naiv *whig interpretation of history* eller i ett radikalt förkastande av *the received view* har Kragh i vetenskapligt sanningsintresse undvikit den ideologiska och mytologiska bild av nationalekonomins utveckling som är den gängse i nationalekonomisk undervisning.

Motivet för denna ambition är säkerligen dubbelt. Som utgångspunkt för fortsatt ekonomiskt-teoretiskt tänkande är doktrinhistorien i konventionell nationalekonomisk tappning ingen bra beskrivning av forskningsläget, men dessutom är doktrinhistorien fatal som underlag för ekonomiskt-politiskt tänkande, med felsignaler för den ekonomiska politikens mål och medel. Kragh som ekonomhistoriker torde också beklaga att den nationalekonomiska versionen av tänkandets utveckling även missleder om det tidigare ekonomisk-historiska förloppet, där av teorin missledd ekonomisk politik kan sägas ha bidragit dubbelt till den skeva historiebilden vi i dag har att utgå från. Ekonomisk doktrinhistoria är med andra ord viktig kunskap och ”inte att leka med”, som i dag är fallet.

Kragh tycks innan han stannade för den historiska perspektiviseringen ha tänkt länge på frågan hur en sannare bild av ämnets tänkande skulle kunna nås, men först i bokens epilog fann han, något sent, ett grepp kompletterande den historiska kontextualiseringen. Kragh kommenterar i epilogens Kuhns paradigmsats som en god inramning av den innovativa sidan av teoriutvecklingen. Dennes i dag för nationalekonomer nygamla grepp förefaller vara en vinkling

förenlig med att en teoris tillkomst och utveckling bör studeras kontextuellt i sitt historiska sammanhang. Det ekonomiska tänkandets framväxt skulle sålunda kunna beskrivas som en utveckling från dess initiering och genomslag, över ett mellanskede av s k *normal science*, fram till en krisperiod då anomalier tvingar till ett paradigmskifte, dvs en vetenskaplig revolution. Men eftersom Kragh tycks ha nått fram till Kuhns hypotes sent har hans accepterande av denna endast kommit till synes i texten indirekt, främst i omdöpningen av den marginalistiska revolutionen till den neoklassiska omdaning.

Kuhns paradigmutvecklingshypotes synes även i övrigt väl sammanfatta Kraghs strukturering av framställningen. Kapitel 1, under rubriken ”tidigt ekonomiskt tänkande”, är trots den fångslande belysningen av det äldsta kinesiska tänkandet, av antikens grekisk-romerska tänkande och av det islamska tankespåret främst en bakgrund till det ekonomiska tänkandet i modern kausalt förklarande mening. Som försmak om vad som skulle komma kan dock noteras att det under medeltiden växte fram kritiska reaktioner på fenomen som ocker och myntförsämring, vilket ledde till generaliserande kausala observationer. Främst nämner Kragh här Oresmes observationer om det som sedan kom att kallas Greshams lag.

Vad Kragh efter kapitel 1 redovisar kan sägas vara etapprapporter gällande två stadier i det ekonomiska tänkandets fortsatta utveckling, det första inlett under 1500-talet och det andra mot 1800-talets slut. Under den mellanliggande perioden skedde den gradvisa framväxten av den s k klassiska modellen i en process som kan anses ha avslutats med den paradigmkris som ledde till den marginalistiska revolutionen, vilken Kragh (alltså) valt att benämna den neoklassiska omdaning. Kraghs

framställning om utvecklingen efter sekelskiftet 1900 kan tolkas som en fas av *normal science*, vilken mot 1900-talets slut ledde till anomalier signalerande ett kommande paradigmskifte.

För belysningen av denna fortsatta tankeutveckling är appliceringen av det ekonomisk-historiska förklaringsgreppet problematiskt och kan anses genomförd endast om det ses som utvidgat i den komplettering som den ekonomisk-politiska sidan utgör. Detta gäller särskilt teoriutvecklingen under 1900-talet, där såväl den historiska kontexten som den paradigmatiske dimension är lika frånvarande i Kraghs framställning som i hans bild av nationalekonomins förhistoria. Men inte heller teoriutvecklingen under perioden 1500–1900 kan anses ha blivit väl belyst med det ekonomisk-historiska greppet sådant detta har blivit allmänt angivet av Kragh. I båda fallen beror detta på att Kragh i valet att inte närmare ta upp metodologiska frågor har lämnat oförklarad vad som kan anses vara centralt i en historisk kontextualisering och följaktligen har han inte heller förklarat på vad sätt detta grepp kan anses kompletterat av det paradigmatiske förklaringsmomentet. Det sistnämnda gäller det metodologiskt primära i det ekonomiska tänkandet, nämligen att det till skillnad från naturvetenskaper har ett praxeologiskt orsaksbegrepp, eller vad Myrdal kallar en teleologisk metodologi.

Beträffande kompletteringen av Kraghs tidigare nämnda maxim med förtydligandet om den politiska problematiken som den teoriförankrande faktorn, kan noteras att Kragh visserligen ofta belyser ekonomiska problemställningar, men han gör aldrig politisk problematik till en generell teoriframdrivande faktor och synes alltså aldrig inkludera den som historisk kontextualitet. Som bärande för de ekonomiska idéernas innehåll står givetvis den ekonomiska utvecklingens

ekonomisk-politiska problematik som primär. Kragh noterar i en principiell kommentar att den historiska vetenskapen till skillnad från naturvetenskapen generellt har att göra med ett i sig ständigt förändrande studieobjekt, vilket måste komma till uttryck i den teoretiska bildens förändringar. Denna sida av teoriutvecklingen kommer väl till synes i Kraghs redovisning, där den industriella revolutionens olika faser kan sägas bli uttryckta i bilden av såväl den klassiska ekonomiska teorins framväxt som av den neoklassiska uppföljningen. Men vad man inte får belyst är det sätt på vilket den ekonomiska utvecklingen, dvs teoriobjektets omvandling, är betingat den ekonomisk-politiska problematiken som drivande och styrande för den ekonomiska teorin.

Detta kan sägas ha skett i hög grad genom den institutionella ramens utveckling, men frånvaron av uppmärksamhet på denna förhindrar författaren att få grepp om den ekonomisk-politiska sidan som historisk contextualitet.

Att Kragh missar den ekonomisk-politiska sidan som generellt moment i förklaringen av teoriutvecklingen kan förklaras av att han inte tillräckligt har tagit fasta (eller fokuserar) på den brytpunkt som sekelskiftet 1500 synes ha inneburit. Jag uppfattar Kraghs val av den Nya Tidens inträde som det ekonomiska tänkandets "nedkomst", med embryot till den ekonomiska teorin i modern mening, men i Kraghs framställning identifieras inte den centrala faktorn bakom den moderna ekonomiska teorins uppkomst. Trots att den ekonomiska politiken synligt framträder som en ny faktor i bilden utpekas den inte under benämningen statlig ekonomisk politik. I tänkandet om det ekonomiska livet började detta efter 1500 framträda som ett "ekonomiska system" frilagt från sin sociala inbäddning. Tidigare hade det ekonomiska livet endast varit en aspekt

av den fram till medeltidens slut dynastiska feodalismens politiskt differentierade samhällsutveckling. Att embryot till den moderna ekonomiska teorin nu framträdde var en konsekvens av att det ekonomiska livets kommersiella sida alltmer hade blivit ett ekonomisk-politiskt objekt. Även i Kraghs framställning belyses att med merkantilstaten föddes den ekonomiska politiken som nya regleringsambitioner för regimers behov. Därmed kom kontrollen av det ekonomiska livet inte längre att utövas enbart av feodala fögderier och vad Kragh kallar "stadsstater". I bilden växte nu fram en för nationalstatsterritorier avsedd fiskal förvaltning med kamerala budgetgrepp samt ett dithörande centraliserat myntningsmonopol och monetärt kontrollbehov.

Merkantilstatens ekonomisk-politiska utövning, då den ekonomiska politikens första yttringar tog form, har alltså blivit otillräckligt beaktad som institutionellt avstamp i Kraghs belysning av det ekonomiska tänkandets utveckling efter 1500. Kragh belyser visserligen att den merkantilistiska ekonomiska politikens regleringsformer kom att anpassas till den fortsatta utvecklingen av de teoretiska insikterna, men han framhåller inte att regleringsformerna bidragit till att driva fram dessa. Den nya politiska statens praktiska behov av konsekvent ekonomisk politik drev det teoretiska tänkandet till en alltmer breddad och fördjupad syn på sambanden mellan olika sidor av det ekonomiska systemet till att slutligen utmyнна i den framväxande ekonomiska liberalismens syn på sammanhanget i stort. Detta ledde till *laissez-faire*-ideologin mot regleringar, vilken dock främst är att uppfatta som omformuleringar av den ekonomiska politikens medel utan att innebära en förändring i uppfattningen om politikens mål. En målförskjutning skedde först med vad Kragh kallar den neoklas-

siska omdaning. Kragh har riktigt understrukt att den merkantilistiska ekonomiska politikens mål gällande den nationella statens materiella makt och rikedom förblev intakta fram till vad som kanske kan kallas den socialpolitiska revolutionen under 1900-talets neoklassiska regimer.

Denna ekonomisk-politiska tankeutvecklingsprocess under den klassiska ekonomiska teorins epok har studerats ingående av Eli Heckscher i hans arbete *Merkantilismen* (Heckscher 1931). Han utvecklar där tesen om den ekonomiska liberalismen som den merkantilistiska måluppfattningens logiska slutfas. Heckscher hade i detta sammanhang varit förtjänt av lika mycket uppmärksamhet som Kragh ger honom i presentationen av den s k Heckscher-Ohlin-modellen. Heckscher är sedan den som i myntandet (eller lanseringen) av begreppet nymerkantilism (Carlson 1983) har väckt Lals (2005) idé om Heckschercykeln gällande det långsiktiga sambandet mellan ekonomisk teori och ekonomisk politik.

Även om Kragh inte tillräckligt har beaktat det ekonomiska tänkandet underordnat de ekonomisk-politiskt drivande frågeställningarna har han dock belyst tänkandet väl. Centralt i detta blev uppfattningen av det kommersiella livets monetära trådar, vilken blev grundläggande för uppfattningen av det ekonomiska systemet. Här kunde man bygga vidare på nationalekonomins förhistoria och den diskurs om ränta och kredit som antikens stora innovation gällande myntade betalningsmedel, s k pengar, innebar för det ekonomiska livets kommersialisering. När merkantilistatens med exklusiv myntningsrätt och med tiden även kontroll över ett framväxande kreditväsen sökte vidga sitt inflytande över det ekonomiska livet, ledde dessa ingrepp till en början till upptäckandet av främst monetära samband och klarläggandet av det mo-

netära kretsloppet. Men när den monetära slöjan hade lyfts undan kom även det ekonomiska systemets reala sida och interdependens till synes samtidigt som den sidan blev mer målsättande än den monetära sidan.

Det specifika historiska sammanhanget för den ekonomiska tankeutvecklingen under de efterföljande sekulerna, fram till den neoklassiska omdaningens omkring 1900, redovisar Kragh som nämnt ofullständigt genom att otillräckligt betona tänkandet i samspel med den ekonomiska politiken. Hans framställning bärs visserligen av intressanta idéhistoriska teman; under 1600-talet av Renässansens naturrättsliga syn och beträffande 1700-talet av upplysningens nyttotänkande.

För 1900-talets utveckling litar författaren uppenbarligen till att läsaren själv har den idéhistoriska ramen klar för sig, med positivismen och empirismen som idébärande. Om denna vetenskapsteoretiska dimension är författarens lägmäld.

I stället framträder nu den ekonomisk-politiska problematiken alltmer som betydelsefull för det ekonomiska tänkandet. Den är både orsak och verkan i interdependensen mellan stabiliseringspolitik och konjunkturteori och sammalunda mellan strukturpolitik och omvandlingsteori. Den är därmed en historisk kontextualitet för det ekonomiska tänkandet, dock utan att Kragh noterar den som sådan, eftersom han överhuvudtaget inte diskuterar det ekonomiska tänkandets samband med den ekonomiska politiken.

Att Kragh otillräckligt belyst teoriutvecklingens beroende av den ekonomiska politiken och vice versa ska inte reducera det erkännande han förtjänar för redovisningen av många andra aspekter vid ett teoribidragets tillkomst. Även om Kragh inte helt har fångat in vare sig det historiskt kontextuella el-

ler det paradigmiskt intressanta i det ekonomiska tänkandets utveckling har han dock på ett mycket intresseväckande sätt belyst tankeutvecklingen som ett diskontinuerligt förlopp i aktöriell sekvensanalytisk mening.

Inte minst intressant är därvid Kraghs belysning av specifika insatser av nationalekonomins mindre kända namn. Kragh har t ex något idiosynkratiskt lyft fram den bortglömda Melon. Men mest notabelt är hans belysning av välkända namns bidrag, som t ex Stuart och Law, vilka förtjänar uppmärksamhet, inte minst för fullständigandet av bilden av den skotska skolan. Kraghs presentation av dessa får en dramatisk tillspetsning i redogörelsen av de förvecklingar som är förknippade med John Law. Denne, efter den s k Mississippibubblan 1720 ökad som finansvärldens äventyrligaste projektmakare, fick i Stuart (1767) en försvarare som ledde till en sammangaddning mellan David Hume och Adam Smith i syfte att stävja Laws efter sin död 1729 för guldmyntfoten fortsatt farliga inflytande i sitt förordordande av pappersmyntfot. I ett brev kunde Smith 1776 belåtet rapportera till Hume innan denne detta år gick bort att han i sin just då utgivna *Wealth of Nations* inte med ett ord hade nämnt Steuarts arbete.

I belysningen av de enskilda bidragen har Kragh kastat ett välkommet ljus över vikten av i synnerhet Lockes och Humes klargöranden av de monetära sammanhangen. Därmed skapades förutsättningen för Cantillons, fysiokraternas och Adam Smiths insatser. Efter Humes *Law of One Price* kunde Smith ta den monetära mekanismen som given i sin belysning av den osynliga handens funktioner för marknadssystemet.

Med Kraghs ekonomisk-historiska ansats låter sig framväxten av den ekonomiska vetenskapens tankebyggnad mindre beskrivas som en kumulativ paradigmatisk process och mer som en produkt i ett diskontinuerligt händelseförlopp. Det kan sägas förklara bokens titel, som anger dess ämne vara ”de ekonomiska idéernas historia” snarare än den mer allmänna övergripande benämningen, det ekonomiska tänkandets utveckling.

Boken kan utöver sitt tankeväckande grepp rekommenderas inte minst som en läsoplevelse. Med sin skickliga pennföreläsning har Kragh åstadkommit en fängslande belysning av sitt ämne. Som kunskapskälla är boken därutöver, som antydde inledningsvis, med Kraghs höga akribiska ambition något av en guide även för i ämnet mer erfarna. Kragh är synnerligen välkommen åter.

Rolf Henriksson

PhD

REFERENSER

Blaug, M (1995), *Economic Theory in Retrospect*, Cambridge University Press, Cambridge.

Carlson, B (1983), ”Merkantilismen och 30-talet, eller: Kom Heckschers storverk i rätan tid?”, meddelande 30, Ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet.

Heckscher, E F (1931), *Merkantilismen – ett led i den ekonomiska politikens historia*, Norstedt, Stockholm.

Lal, D (2006), ”The Contemporary Relevance of Heckscher’s *Mercantilism*”, i Findlay, R, R G H Henriksson, H Lindgren och M Lundahl (red), *Eli Heckscher, International Trade, and Economic History*, MIT Press, Cambridge, MA.

Steuart, J (1767), *An Inquiry into the Principles of Political Economy*, Millar and Cadell, London.